

zapisi o praznini i ostalom

Ideja za pisanje ovih beležaka, ovih svedočenja o intelektualnim zabudama, čorsokacima i neliterarnim presudama samozvanih sudija, rodila se jednog letnjeg popodneva kada sam u rubrici *kultura-umjetnost* zagrebačkog „Vjesnika“, umesto „Noćnog iverja“ Gustava Krkleca, o kome sam svojevremeno pisao kao o vidu otpora jednog začudjućeg slepila za sve umetničke inovacije, pročitao nekoliko uzastopnih napisa Boža Milačića¹ iz serije „Život i literatura“. Stav isti, intoniranje teksta takodje, metod diskvalifikacije onog koji se napada gotovo identičan. Autori iz vedeni na „optužničku klupu“: Raša Popov i ja.

Po probanoj metodi da se iz teksta izvuče citat na takav način da mu se ili potpuno izmieni ili uopšte oduzme svaki smisao, Milačić je „dokazao“ da su naši tekstovi „parada riječi“ koje ništa ne znače. Napor da se takva parada pronadje kod samog Milačića ne bi bio velik. Dovoljno je pročitati bilo koji od njegovih tekstova u ovoj rubrici. Kuriozitet radi navodim jednu njegovu rečenicu koja dolazi kao finale „ostroumne“ opaske da se nekad pre rata (či je Boža Milačića) prosečni čitaoci divili „stranosti“ i „visokoparnoj“ terminologiji koja je skrivala prazninu, ali... „Ni čitaoci više nisu ono što su nekad bili, a bogme ni seljaci, ni primitivci“. Iz ove čudne sociološko-literarno-geografske definicije mogu se izvući sledeći zaključci:

1. Seljaci i primitivci nisu čitaoci.

2. Primitivci su evoluirali u savršenije primitivce.

I pitanje: kakva je to društvena kategorija: primitivci?

Možda je to onaj portir koji ga je toliko naljutio da apeluje na pisce da se što pre prihvate pera i „razoblje“ te portire. Portir ko ji ga tera u novu nezgodu:

„Znam: zaludu asfalt i neon, i uniformu čista, lijepa i ispeglana; i kapa sa širinama (i ona je eto po Milačiću sredstvo za razvijanje društvene svesti), i rascvate lipe; i dan pun sunca, (vidi dela gospođe Courtsmahler!) zaludu kad je larvu stegao opanak, a larva misli da se iz opanka davno ištaurila.“

Smatramo da je „larva u opancima“ *dobronamerna* Milačićeva metafora sa značenjem „seljak“. Na stranu i to da je reč o prvoj

larvi koja se posredstvom Boža Milačića ištaurila, pošto su sve dosadašnje larve mogle samo da se učaure, ali ne i ištaure. Previdimo i rascvate lipe i to što je taj nikogovič nezahvalan jer, eto, društvo mu dalo čistu i ispeglanu uniformu i kapu, a on...

Previdimo sve to, ali zapitajmo: Zar se mora baš sve štampati što se rodi na prvoj transmisi mediteranjanja?

Dva meseca kasnije.

U „Telegramu“ od 6. oktobra Dalibor Cvitan² piše o zbirci pesama Pavla Popovića „Covekova bitka“, sa usputnim osvrtom i na poeziju Branislava Petrovića, povlačeći paralelu koja treba da o kaže kako su oni karakteristični predstavnici one „tako raširene vrste pjesnika koji, bojeći se da ih netko ne optuži za prostodušnost i naivnost, odlaze u drugu krajinu. Ponašaju se pretjerano „učeno“, upozoravajući nas u poziciji više na svoju koncepciju nego na poeziju.“

A nešto kasnije: „Popović na način Miljkovića i Petrovića opisuje metamorfoze svega u svata.“

Za svakog ko imalo poznaje savremenu poeziju ovo je dokaz da Dalibor Cvitan čak ni vrlo jednostavne poetske strukture, kakve su Petrovićeva i Popovićeva, ne može da shvati. Popovićeva poezija sa „Moći govora“ Brane Petrovića nema apsolutno nikakve sličnosti, a degradacije Miljkovića u ovakvom en passant stilu je dokaz isprazne i neutivne nadmenosti autora koji je nedavno sa jednim antipatičnim, da ne upotrebim adekvatniju reč, ciznizmom napisao kako je mladi beogradski pesnik Bora Mladenović metalski radnik pa je zato njegova poezija sva u metalurškim terminima! Sada su na redu: Miljković, koji je jedan od najboljih pesnika revolucije, Popović, koji je pokušao da revoluciji da neke šire determinante i Petrović čijoj svežoj, nonkonformističkoj i dirljivoj čovečjoj reči aplaudiraju amfiteatri beogradskih fakulteta.

Kakva je to distanca koja deli Cvitanu od ove poezije?

To je distanca između afiniteta za sterilnu narcisoidnost i poetskog slavljenja ljudskog aktiviteta.

Ali Spiritus Primitivus još se ne vraća u bocu. On se ponovo javlja u „Književniku“ br. 27 kao Tomislav Ladan,³ koji opet ne-

kako usput „otvara oči“ svima koji su mislili da je Davidović pesnik. Jer po Ladanu on je žurnista i hermetičar naizmenično, čovek koji je napisao nekoliko dobrih pesama, a ostalo su „s mukom sastavljeni stihovi“, „rimoradnost“, „prenosenje krležijanskog lirskog arsenala“, „modna književna zbrka“ i slično. Može nekome i da se ne sviđa ono što Davidović piše, može uostalom to za njega da bude i „rimoradno“, ali ako se o opusu jednog tako značajnog pisca piše sa tendencijom da to bude generalna ocena, na 6 strana, i ako je taj tekst poplava opštih mesta u kojima se o „Zrenjaninu“ govori direktno u svega dve rečenice, „Višnji za zidom“ u jednoj, o „Covekovom čoveku“ u četiri, o „Flori“ u dve, „Tropima“ u četiri, o „Kairosu“ u jednoj rečenici, onda je za ocenu takvog „posla“ dovoljan i ovaj gol podatak!

Ako je sličan postupak Pavla Zorića⁴ u tekstu „Revolucija i roman“, „Savremeni“ 7(61) potvrda da on bar u nečemu ostaje dosledan samom sebi, Tomislav Ladan svojim dosadašnjim tekstovima nije dao da se nasluti ovakva razvojna linija njegove nedavno startujuće esejistike. Vredan i savestan prevodilac. Kome za rad na ovom poslu mogu da se iskažu samo komplimenti, postaje maliciozni odmeravač kome od meravanja ne polaze za rukom. Zanimljivo je samo da kada u jednom donje objavljenoj eseju u „Književnim novinama“ Ladan kaže: „Kada nestaje istine, nestaje i kritike“, da li je to delimično i samokritika? Sumnjam. Jer upravo on „ne piše ono što misli, jer misli onako kako misli da je probitačno da se misli“.

Pavle Zorić ne samo da je majdioničar koji iz cilindra literature izvlači pisce kao bele zečeve za uši, on je još i nepismen: „Skoje je nemoguće naći neko prozno delo u kome se problemi izazvani ratnim i revolucionarnim zbivanjima uopšte ne dodiruju...“

„Svakako da je u davanju seljačke stihije postigao najveće domete...“ (o Dobrici Čosiću – prim. T. K.)

III:

„Umesto zahvata u širinu (koja, razume se, ne isključuje dubinu) u prostranstva događaja“... itd.

A evo kako Zorić komponuje rečenice:

„Pesnik Veković, iz „Pesme“, seča se svog ranijeg života ispuštenog radom, težnjom za pesničkom slavom i živim erotskim uspomenama...“

„Poetska forma „Pesme“ dobro izražava na literarnom planu...“

Ali svakako je najveći kuriozizam konferencijskog stila ovog „planera“, koji je otkrio da širina ne isključuje dubinu, njegovo tumačenje romana Aleksandra Vučića „Mrtve javke“:

„Junak dela, deklarisani buržoaski intelektualac Dragan Manojlović, luta po okupiranom Beogradu, sam, pun mržnje na svoju klasu čiji ga ograničeni merkantilni duh pritiskuje. On želi da se priključi partizanskim odredima i time, srazmerno svojim moćima, doprinese uništenju kapitalističkog sistema...“ (sve potcrtao T. K.)

Vraćam se kroz ovu panoramu elokvencije, čas mucave, čas tečne, redje pismene, češće nepismene, svagda insinuantne i stalno pred tokovima imperativa da se osveži, obogati naš književni opus, da se prodrne u nove prostore i literaturi obezbede dimenzije adekvatne vremenu. Vraćam se da bih u ponovnom susretu sa panonskim podnebljem proverio davnu sumnju da se poetska avantura na ovom tlu završila sa Zarkom Vasiljevićem, blesnuvši kasnije u poetskoj retrospektivi Raičkovićeve Tise i svom od tuge istkanom jezgrom smisla stihova

va Vaska Pope. Čitam luksuzno opremljenu kolekciju pesama dvanaestorice („Ravnica“) i uzalud tragam za autentičnom poezijom. Ima naslućene darovitosti kod Stojšina, zazvuči prava poetska reč kod Maleševa i Florike Stefan, a sve ostalo je gola nacija, pseudorefleksivnost, natezanje sa rimom i poza. Što je svet ove „poezije“ – Vojvodina, dakle tle na kome je iznikla, to je dobro, jer i u prošlosti kada se pevalo, pevalo se u Vojvodini, ali ne i o Vojvodini. Ali debakli „Ravnice“ prouzrokovalo je to što je poetsko rasvetljenje i ovog puta išlo samo po površini pejzaža, pojmove, događaja. Nigde od pesništvo nije otišlo dalje od folklorodekorativne slike.

Kada je reč o Vojvodini.

A kada nije, onda su to kafesantanska polurazmišljanja, onda je to reporterska beleška iz autobusa, malograđanski umereno opranje ritmu malograđanjske sredine, onda su to „ekspresni s egzotičnim imenima“ (Orient-express! prim. T. K.), „plivajuća bedra“, „milioni spiroheta u tvojoj krvi“, „u začimljenju vodi nesane sudaraju se staklene ribe“, „sanjari jesen dok lišće plavi“.

Dobrodošla je zato iskrenost sastavljača ove antologije – neantologije, ovog što se ne zna šta je, a što sastavljač naziva „izbor po srodnosti“. Dobrodošla je, jer govori o ovakvim tekstovima u superlativu, zalagati se za njih kao za neke autentične vrednosti znači ne posedovati ni mini mum sposobnosti za diferencijacijom poezije od kiča.

Zato što imamo ovakve sastavljače, kritičare, zato što neki ljudi konstantno dezinformišu javnost o situaciji u literaturi na ovom tlu, zato što se forsiraju lažne vrednosti, zato što ističemo broj legitimacija Saveza književnika, a ne pitamo se pošteno i iskreno zašto nemamo stvaralaca, zato i imamo ono što je prezentirano u „Ravnici“. Zato literatura u Vojvodini vegetira i stagnira.

Čitajući „Index“ br. 41 od 4. X nailazim i na članak Boška Novakovića⁵ „Oko pojma savremene književnosti“.

Da bi dokazao svoju tezu kako pojam savremene književnosti uključuje u sebe i sve ono nasledje čiju razvojnu liniju nadopunjujemo i produžavamo, on je prethodno proverio da li je ona identična sa stanovitim Boisdefrefa (Boadefra) i Horsta, pa je tek onda, da, posle duge uvodne bojažljivosti, napao u još mnogo čemu neblaznopočitivog Skerlića jer u svoje vreme nije pod „danasnjom književnosti“ svrstao Santicu, Nušića, po čemu je savremeniji i od mnogih postskerlićevaca! Milorada Petrovića, Miletu Jakšića uvrstivši ih u poglavlje „Realizma“.

Više je nego skromna misao kojoj su potrebne inostrane poštapalice! Šta bi bilo sa Novakovićevom tezom da je o istom problemu Boisdefrefe mislio drukčije? Ne mogu a da ne citiram Dobricu Čosića: „Prilično su se legalizovale izvesne nekritičnosti i inferioristički odnosi prema nekim vidovima kulture buržoaske civilizacije. U prvom redu imam u vidu onu masovnu potrošačku, komercijalnu produkciju koja plavi naše izloge i listove i ono duhovno „manekentstvo“ naših esejističkih i estetičkih preokupacija.“ (potcrtao T. K.)

Boisdefrefe se može interpretirati onako kako ga je interpretirao Novaković. Samo, pošto spadamo u one „drznike“ koji se ne mogu zaplašiti čabom akademizma, nisi smatram naš duh minoriteta od pameti zapadnoevropskih kulturnih veličina „neka mi bude dozvoljeno da pitam“:

1. Ako i prihvatimo tezu da je pojam savremene književnosti kompleksan i da obuhvata i one izvore od kojih su potekli tokovi ove današnje književne reke, da li smo obavezni da obuhvatimo i

sve barice koje su se usled niskog nivoa formirale oko izvora?

2. Novaković pita: „Šta je Nušićeva književno delo, u svim svojim namenama i fazama, značilo u mediurnom razdoblju? Pitajmo Novakovića: Šta Nušićeva književno delo znači danas? – Ako već govorimo o savremenoj književnosti, li šta uopšte znače danas takvi pisci: savremeno ili anahronizam, podnošljiv s vremena na vreme kao viđ teatarske razonode; ti „stari autori kuće“, kako, nažalost, s razlogom tituliše Nušića V. Kurbel u Vjesniku od 4. oktobra?

Nameravajući da završim ovaj usputni razgovor naišao sam na tekst koji me je, zbog težnje da se jedan izvanredno talentovan mladi pesnik deklarira brutalno i sredstvima jedne tamne prevaziđenosti, revoltirao. Autor tog na pada je Georgi Stardelov⁶. Bez volje da polemishem, citiram:

„... ovi stihovi su da krajnjih granica nemuzikalni...“

„Nije zato uopšte čudno što su pesme Radovana Pavlovskog u ovoj njegovoj prvoj zbirci bez poente, bez onog nužnog finalnog, završenog rezultata – te najveće vrednosti u stvaralaštvu uopšte...“

„Medjutim, njezina polovičnost, nepotpunost i neodređenost proizlazi iz nedijalektične estetske strukturalnosti ove poezije (šta je to nedijalektična idejna strukturalnost, druze Stardelov!) o čijim je prividima i stvaralačkoj nepotpunosti već bila reč...“

„Zato, često smo prinudjeni da pomislimo da su neke pesme rodjene bez jedne unutrašnje nužnosti, jer je putovanje do oblasti poetskog li u zonu stvaralačkog izvedeno na nekim stranicama ove knjige stihova na tako lak i brz način da čovek pomisli kako je karta za ovo putovanje kupljena u „Futuriku...“

„Grešni“ pesnik posvetio je ne koliko stihova volovima i tome elementarnom fragmentu slike jednog mučnog vremena, tim uteljeljima jasnih usamljenika u prostoru gde se ni na kakvu jadicovku ne može dobiti odgovor. To izaziva gnev Stardelova: „Cast i čest volovima, za njihove zasluge za održanje čovekova. I bez njih se ne može, kao i bez svega onog što je pr nudjeno da živi na ovoj našoj zemlji. No mislim da u carstvu poezije za njih mesta nema. Ne bar kao za poseban objekt. To jest, možda samo kao stih, ali ne i kao cela pesma. Možda samo kao povod, kao što se jedno vreme događalo u Engleskoj u kojoj se mnogo pisalo o ovacima, u jedno vreme za koje se karakteristična izreka da su ovce pojele šume...“

Govori Stardelov i o tome da je subnina takve poezije da se u nju zavija paradajz. Ovaj tekst o pesniku Radovanu Pavlovskom objavio je časopis „Savremnost“ u svom septembarskom broju. Glavni urednik: Dimitar Mitrev.

Ostaje kao pitanje: Ima li smisla beležiti sve ovo, govoriti o tome? Ima. Jer sve su to razni vidovi istog problema koji traje, koji intoksicira naš kulturni život i zahvata sve šire regione. Ne smeta li to našoj životnoj šansi da ostanemo avangarda ljudskog duha u ovom prelomnom vremenu kada se uporedio sa mrakovima nagomilavaju svetlosti?

Jer nisu ovo pojedinačni glasovi. Lica su druga, časopisi drugi, ali fizionomija i suština – iste.

Mutato nomine de nobis narratur.

Tomislav KETIG

imaginarne, to je svejedno, jer obje sada spadaju u domenu apstrakcije – u sadašnjosti koja zapravo postoji samo u pripadnosti umjetničkog djela jednom stalnom, integralnom vremenskom volumenu. (Analogija: Resnaisov film „Hiroshima, moja ljubavi“)

Christofer je naveden da obuču uniformu oficira Witeckera kojeg podrumski sud propalih moreplovaca progoni zbog ubistva druga u nekoj južnoameričkoj krčmi. Uhvaćen umjesto pravog krivca, Christofer odbija da se otkrije, prihvata tudji lik i sudjenje. To je prvi izazov imaginarnog putovanja stvarnom. Verzija optužbe je prvi pogled unatrag, brutalan, stvaran, tamno obojen. Christoferova obrana je drugi pogled unatrag, paselno obojen. Verziji optužbe po kojoj raspra počinje zbog južnoameričke prostitutke, u prisustvu kukavkog krčmara i završava mučkim ubistvom, Christofer suprotstavlja svoju u kojoj se kao objekt sukoba pojavljuje neka Georgia, isto prodavačica dugmadu. U liku krčmara dobroćudni patron, gospodin Strawberry, a sve se završava dvojbom časti. U obje scene samo je jedno lice isto: pripiti mornar Diego koji sjedi u uglu i gleda. (Diego je Jean-Louis Barrault). Režija velikog umjetnika dosegla je u ovim sce-

nama savršenost najfinijih nišansi. Njegovo skoro nijemo prisustvo na pozornici (u stilu „ne želim ništa znati jer sve znam“) dalo je igri čisti teatarski smisao. U liku Diega povezane su dvije razine, dvije tapnje u njihovoj jedinosti stalnoj sintezi – kazališnom djelu.

Christoferova verzija iluzije prevagnula je, on je oslobođen, ali od putovanja neće biti ništa. Sve završava opet u trgovini dugmadi; daleke zemlje Christoferu je zamjenila mala Georgia, a kraj je samo naizgled umirajući. Na kraju neuspjelog putovanja: mudrost.

VII

Mislili smo da je poetski teatar umuknuo sa Giraudouxom, sa negdašnjim Anouilhom, sa Camusovim „Opsadnim stanjem“, Libanac Georges Schehadé je proširio njegove granice. On donosi u francusku scensku literaturu novu svežinu sanjarenja, refleksa ogledala ispunjenih žilama sunca, preplavljenih plavim pjegama Mediterana. S druge strane mora dolaze klijanja za koja se izgleda zatvorilo evropsko tle, protkano željeznom prašinom.

Petar SELEM

¹ Boža Milačić, književnik
² Dalibor Cvitan, književnik
³ Tomislav Ladan, prevodilac i kritičar
⁴ Pavle Zorić, urednik „Savremennika“
⁵ Dr. Boško Novaković, profesor Univerziteta u Novom Sadu i profesor savremene književnosti na Filozofskom fakultetu
⁶ Georgi Stardelov, estetičar i urednik „Savremennosti“
⁷ Menjajući imena o nama se radi